

YASHIL IQTISODIYOT: EKOLOGIK TANQISLIKNI KAMAYTIRISHGA QARATILGAN YONDASHUV

Xursandov Komiljon Maxmatkulovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
iqtisodiyot fanlari nomzodi v. b. dotsent, PhD

Annotatsiya: Yashil iqtisodiyot – bu barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan iqtisodiy model bo‘lib, tabiiy resurslardan samarali foydalanish, atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish va ekologik barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan. Ushbu yondashuv ekologik tanqislikning oldini olish va iqlim o‘zgarishining salbiy ta‘sirini kamaytirishga xizmat qiladi. Yashil iqtisodiyotning asosiy yo‘nalishlari orasida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash, past uglerodli texnologiyalarni joriy etish va ekologik innovatsiyalarni rivojlantirish muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, yashil iqtisodiyot sanoat va qishloq xo‘jaligi sohalarida ekologik toza ishlab chiqarish usullarini kengaytirish orqali iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy farovonlikni oshirishga xizmat qiladi. Davlat siyosati va xalqaro hamkorlik orqali yashil iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash, ekologik muammolarni hal qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlash imkonini beradi. Shu sababli, yashil iqtisodiyot global miqyosda barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlikning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, ekologik tanqislik, barqaror rivojlanish, uglerod chiqindilari, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik innovatsiyalar, ekologik texnologiyalar, chiqindilarni qayta ishlash.

Abstract: The green economy is an economic model based on the principles of sustainable development, aimed at efficient use of natural resources, reducing environmental pollution, and ensuring ecological sustainability. This approach helps prevent environmental degradation and mitigate the negative effects of climate change. Key areas of the green economy include the use of renewable energy sources, waste recycling, the introduction of low-carbon technologies, and the development of ecological innovations. Additionally, the green economy contributes to economic efficiency and social well-being by promoting environmentally friendly production methods in industry and agriculture. Supporting the green economy through

government policies and international cooperation enables addressing environmental issues and ensuring the rational use of natural resources. Therefore, the green economy is one of the key factors in achieving global sustainable development and environmental security.

Keywords: green economy, environmental scarcity, sustainable development, carbon emissions, renewable energy, ecological innovations, green technologies, waste recycling.

Аннотация: Зелёная экономика — это экономическая модель, основанная на принципах устойчивого развития, направленная на эффективное использование природных ресурсов, снижение загрязнения окружающей среды и обеспечение экологической устойчивости. Этот подход помогает предотвратить ухудшение экологической ситуации и смягчить негативные последствия изменения климата. Ключевые направления зелёной экономики включают использование возобновляемых источников энергии, переработку отходов, внедрение низкоуглеродных технологий и развитие экологических инноваций. Кроме того, зелёная экономика способствует экономической эффективности и социальному благополучию за счёт продвижения экологически чистых методов производства в промышленности и сельском хозяйстве. Поддержка зелёной экономики с помощью государственной политики и международного сотрудничества позволяет решать экологические проблемы и обеспечивать рациональное использование природных ресурсов. Таким образом, зелёная экономика является одним из ключевых факторов достижения глобального устойчивого развития и экологической безопасности.

Ключевые слова: зелёная экономика, экологический дефицит, устойчивое развитие, выбросы углерода, возобновляемая энергия, экологические инновации, зелёные технологии, переработка отходов.

Kirish

Zamonaviy dunyoda iqtisodiy o‘shish va rivojlanish jarayonida atrof-muhitga yetkazilayotgan zarar keskin ortib bormoqda. Tabiiy resurslarning cheksiz iste’moli, sanoat chiqindilarining ko‘payishi va havoga chiqarilayotgan uglerod chiqindilari ekologik tanqislikka sabab bo‘lmoqda. Ushbu muammolar global isish, iqlim o‘zgarishi, havo va suvning ifloslanishi kabi ekologik tahdidlarni yuzaga keltiradi. Shuning uchun ham bugungi kunda barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan yangi

iqtisodiy model – yashil iqtisodiyot konsepsiyasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy rivojlanish va ekologik barqarorlikni uyg‘unlashtirgan holda resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni kamaytirish hamda qayta tiklanuvchi energiya manbalariga asoslangan tizimdir. Ushbu yondashuv nafaqat ekologik muammolarni hal qilish, balki uzoq muddatli iqtisodiy o‘shish va ijtimoiy farovonlikni ta’minlash imkonini beradi. Yashil iqtisodiyotning asosiy yo‘nalishlari energiya samaradorligini oshirish, ekologik toza texnologiyalarni rivojlantirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni o‘z ichiga oladi.

Hozirgi vaqtda dunyoning ko‘plab mamlakatlari yashil iqtisodiyot tamoyillarini milliy strategiyalariga kiritib, atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishga erishish yo‘lida muhim qadamlarni tashlamoqda. Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotning mohiyati, ekologik tanqislikni kamaytirishdagi roli va uning iqtisodiy jihatlari kengroq yoritiladi.

Mavzuga oid dabiyotlar sharhi

Yashil iqtisodiyot va ekologik tanqislik mavzusi bo‘yicha turli manbalarda tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, bu sohada xalqaro tashkilotlarning hisobotlari, ilmiy maqolalar va iqtisodiy tadqiqotlar muhim manba hisoblanadi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Atrof-muhit dasturi (UNEP) tomonidan e‘lon qilingan “Towards a Green Economy” (2011) hisobotida yashil iqtisodiyotning global miqyosdagi ahamiyati tahlil qilingan. Ushbu hujjatda barqaror iqtisodiy modelning afzalliklari, qayta tiklanuvchi energiya manbalari va past uglerodli texnologiyalarning rivojlanishi bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Xalqaro valyuta jamg‘armasi (IMF) va Jahon bankining hisobotlarida yashil iqtisodiyotning iqtisodiy jihatlari o‘rganilib, ekologik innovatsiyalar va yashil investitsiyalar muhim omil sifatida qayd etilgan. Xususan, Jahon bankining “Inclusive Green Growth” (2012) nomli hisobotida yashil iqtisodiyotning iqtisodiy o‘shishga ijobiy ta’siri tahlil qilinib, ekologik tanqislikni kamaytirish strategiyalari keltirilgan. Ilmiy adabiyotlar orasida Pearce, Markandya va Barbier tomonidan yozilgan “Blueprint for a Green Economy” (1989) kitobi yashil iqtisodiyot tamoyillarining ilmiy asoslarini tushuntirishda muhim o‘rin tutadi. Ushbu asarda ekologik muammolarni hal qilish uchun iqtisodiy mexanizmlar va hukumat siyosati muhim vosita sifatida e’tirof etilgan.

Mahalliy tadqiqotlar orasida O‘zbekiston Fanlar akademiyasining iqtisodiy tadqiqotlari va turli universitetlarning ilmiy maqolalari yashil iqtisodiyotning

O‘zbekistondagi rivojlanishi va milliy strategiyalarini tahlil qiladi. Ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik toza texnologiyalar va yashil moliyalashtirish masalalari bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar dolzarb hisoblanadi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyotning rivojlanishi ekologik tanqislikni kamaytirish bilan birga iqtisodiy barqarorlik va innovatsion rivojlanish uchun ham muhim omildir.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo‘llaniladigan usullardan foydalanildi. Yashil iqtisodiyot: ekologik tanqislikni kamaytirishga qaratilgan

yondashuv o‘rganishda umumiylikdan individuallikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa jarayonini tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, solishtirish, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullaridan keng foydalanildi.

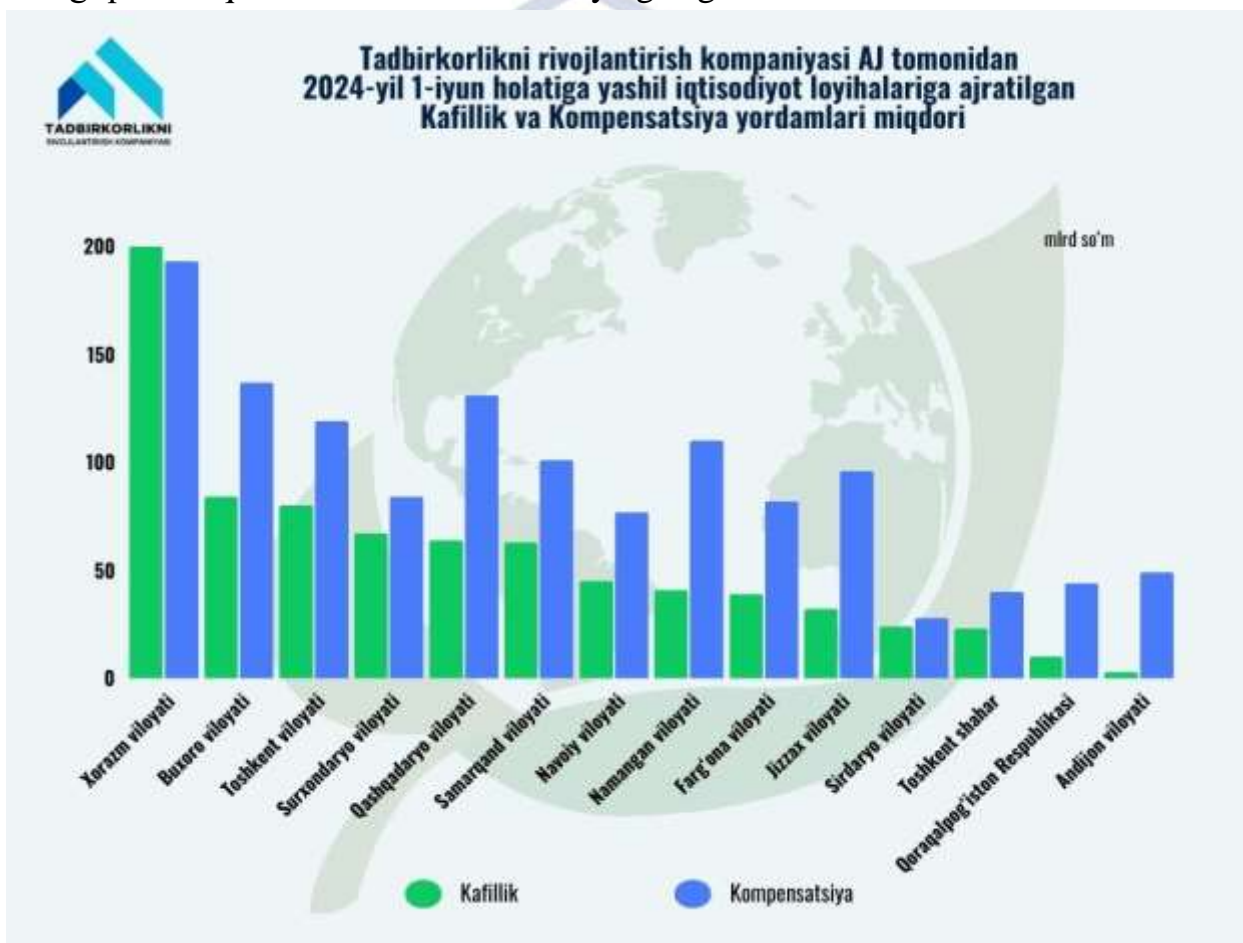
Tahlil va natijalar

Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi ekologik tanqislikni kamaytirish va barqaror rivojlanishga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlil natijalariga ko‘ra, yashil iqtisodiyot iqtisodiy o‘shish va atrof-muhit muhofazasini uyg‘unlashtirishga qaratilgan yondashuv bo‘lib, uning asosiy yo‘nalishlari energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni qayta ishlash va uglerod chiqindilarini kamaytirishdan iborat.

Yashil iqtisodiyot tabiiy resurslardan samarali foydalanish va ekologik innovatsiyalarni rivojlantirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Xususan, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, past uglerodli texnologiyalarni joriy etish va ekologik toza ishlab chiqarish jarayonlarini kengaytirish yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillaridir. Ushbu yondashuv global miqyosda ekologik muammolarni hal qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash uchun dolzarb hisoblanadi.

Dunyo miqyosida ko‘plab mamlakatlar yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha dasturlar ishlab chiqmoqda. Masalan, Yevropa Ittifoqi uglerod neytrallikka erishish strategiyasini ishlab chiqqan bo‘lsa, Xitoy va AQSh ekologik texnologiyalar va yashil energiyaga katta mablag‘ ajratmoqda. O‘zbekistonda ham yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha milliy strategiyalar ishlab chiqilgan bo‘lib, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik toza qishloq xo‘jaligini rivojlantirish choralari ko‘rilmogda.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyot faqat ekologik barqarorlikni ta‘minlash bilan cheklanmay, balki iqtisodiy o‘shish va ijtimoiy farovonlikni ham oshirishga xizmat qiladi. Lekin bu yo‘lda texnologik infratuzilma yetishmovchiligi va investitsiyalar hajmining kamligi kabi muammolar mavjud. Shu sababli, yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun davlat siyosati, xalqaro hamkorlik va xususiy sektorning qo‘llab-quvvatlovi muhim ahamiyatga ega.

1-diagramma. Yashil iqtisodiyot loyihalari va yashil texnologiyalarni joriy qilish uchun 2,06 trln so‘m miqdorida yordam ko‘rsatildi

Yuqoridagi diagrammada “Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi” tomonidan 2024-yilning 1-iyun holatiga ko‘ra yashil iqtisodiyot loyihalariga ajratilgan kafillik va kompensatsiya yordamlarining miqdorlari viloyatlar kesimida ko‘rsatilgan. Grafikda yashil chiziqlar kafillik miqdorini, ko‘k chiziqlar esa kompensatsiya miqdorini ifodalaydi, miqdor esa milliard so‘m bilan o‘lchanadi.

Tahlildan ko‘rinib turibdiki, Xorazm viloyati yashil iqtisodiyot loyihalariga eng ko‘p mablag‘ ajratilgan hudud hisoblanadi. Bu viloyatda kafillik va kompensatsiya

yordamlarining umumiy miqdori boshqa hududlarga qaraganda ancha yuqori. Shu bilan birga, Buxoro, Toshkent va Surxondaryo viloyatlari ham sezilarli darajada mablag' ajratilgan hududlar qatoriga kiradi. Qashqadaryo, Samarqand, Namangan va Farg'ona viloyatlari o'rtacha ko'rsatkichga ega bo'lib, ushbu hududlarda ajratilgan kafillik va kompensatsiya mablag'lari bir-biriga yaqin ko'rsatkichni tashkil etadi. Jizzax va Sirdaryo viloyatlarida esa mablag' ajratilishi nisbatan pastroq darajada bo'lib, Toshkent shahri va Qoraqalpog'iston Respublikasi ko'rsatkichlari undan ham past ekanligi ko'zga tashlanadi.

Eng kam ko'rsatkich esa Andijon viloyatiga to'g'ri keladi, bu hudud yashil iqtisodiyotga yo'naltirilgan loyihalar bo'yicha moliyaviy ko'mak olishda boshqa hududlardan orqada qolmoqda. Umuman olganda, diagramma yashil iqtisodiyot loyihalariga qaratilgan moliyaviy yordamlar hududlar kesimida notekis taqsimlanganini ko'rsatadi. Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi uchun ajratilgan mablag'lar viloyatlarning iqtisodiy salohiyati, loyihalar soni va ekologik ehtiyojlariga bog'liq bo'lishi mumkin. Shu sababli, moliyalashtirishda muvozanat va samaradorlikni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar

Yashil iqtisodiyot – ekologik tanqislikni kamaytirishga qaratilgan yondashuv bo'lib, tabiat resurslarini tejash va atrof-muhitni muhofaza qilishga yo'naltirilgan. Ushbu modelda iqtisodiy o'sish atrof-muhitga zarar yetkazmasdan amalga oshirilishi kerak. Yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadi, tabiiy resurslarning tugashini oldini olish, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va ekologik muammolarni hal qilishdir. Bu yondashuv energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini (masalan, quyosh va shamol energiyasi) qo'llashni o'z ichiga oladi. Shuningdek, yashil iqtisodiyot chiqindilarni kamaytirish va tabiatga zarar etkazmaydigan texnologiyalarni rivojlantirishga e'tibor qaratadi. Bu model nafaqat ekologik salomatlikni yaxshilashga, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga ham yordam beradi. Yashil iqtisodiyot, shuningdek, ijtimoiy adolatni ta'minlashga intiladi, ya'ni ekologik barqarorlik barcha qatlamlar uchun manfaatli bo'lishi kerak. Shunday qilib, yashil iqtisodiyot ekologik tanqislikni kamaytirish uchun samarali va zarur yondashuvdir.

Yashil iqtisodiyot ekologik tanqislikni kamaytirishga qaratilgan samarali yondashuvdir. Bu model tabiat resurslaridan tejash bilan birga, atrof-muhitni himoya qilishni ham o'z ichiga oladi. Yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadi – tabiiy resurslarning tugashining oldini olish, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va ekologik

muammolarni hal qilishdir. Shu sababli, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga (quyosh, shamol, bioenergiya) o'tish va chiqindilarni kamaytirish zarur. Yashil iqtisodiyot yangi texnologiyalarni rivojlantirishga, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga va ekologik barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Shuningdek, ijtimoiy adolatni ta'minlash va barcha qatlamlarga teng imkoniyatlar yaratish ham muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyot ekologik salomatlikni yaxshilash, atrof-muhitni saqlash va iqtisodiy o'sishni barqaror ravishda rivojlantirishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. "Yashil Iqtisodiyot" darsligi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, 2022.
2. "Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot" ilmiy jurnali, 2024-yil 7-avgust soni.
3. "O'zbekistonda 'Yashil' O'sish va Iqlim O'zgarishi bo'yicha Siyosiy Asoslar". Jahon banki hisobotlari, 2023.
4. "Milliy va Jahon Iqtisodiyoti". Renessans ta'lim universiteti, 2024.
5. "Mashinasozlik Ilmiy-Texnika Jurnali". Andijon mashinasozlik instituti, 2024.
6. "Mashinasozlik Ishlab Chiqarish Sanoatida Raqamlashtirish". Society jurnali, 2024.
7. "Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot" ilmiy jurnali, 2024-yil soni.
8. "Maqolalar To'plami". Scienceweb, 2024.

**Research Science and
Innovation House**